

СИСТЕМА КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДИК РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ЧЛЕНАМИ МОЛОДІЖНИХ НЕФОРМАЛЬНИХ ГРУП (ОБ'ЄДНАНЬ)

Ларкін М. О.

У науковій статті розглядаються питання систематизації криміналістичних методик розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). Наголошується, що знання певного різновиду злочинної діяльності (зокрема злочинів неформальної молоді) може з'явитися лише на підставі довготривалого аналізу практики їх розслідування. Саме практика слідчої діяльності разом із науковим інструментарієм дозволяє проводити теоретичні та практичні узагальнення, систематизацію. Якщо ж взяти за основу загальну кримінально-правову класифікацію злочинів, передбачену Особливою частиною КК України, система криміналістичних методик розслідування злочинів, вчинюваних членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), буде складатися з чотирьох рівнів криміналістичних методик: 1) комплексна методика; 2) групові методики; 3) окремі методики; 4) мікрометоди. Такою ж за структурою буде й систематизація за криміналістичною класифікацією досліджуваних злочинів, однак відрізнятися буде зміст її компонентів (криміналістичних методик).

Ключові слова: система, систематизація, криміналістична методика, розслідування, злочин, молодь, неформальна група, неформальне об'єднання.

В научной статье рассматриваются вопросы систематизации криминалистических методов расследования преступлений, совершенных членами молодежных неформальных групп (объединений). Отмечается, что знания относительно определенного вида преступной деятельности (в частности преступлений неформальной молодежи) могут появиться лишь на основании длительного анализа практики их расследования. Именно практика следственной деятельности совместно с научным инструментарием позволяет проводить теоретические и практические обобщения, систематизацию. Если же взять за основу общую уголовно-правовую классификацию преступлений, предусмотренных Особенной частью УК Украины, система криминалистических методов расследования преступлений, совершаемых членами молодежных неформальных групп (объединений), будет состоять из четырех уровней криминалистических методик: 1) комплексная методика; 2) групповые методики; 3) частные методики; 4) микрометодики. Такой же по структуре будет и систематизация на основе криминалистической классификации исследуемых преступлений, однако отличаться будет содержание ее компонентов (криминалистических методик).

Ключевые слова: система, систематизация, криминалистическая методика, расследование, преступление, молодежь, неформальная группа, неформальное объединение.

The scientific article deals with the systematization of criminalistics methods of investigation of crimes committed by members of youth informal groups (associations). Considering that criminalistics science is integrative, that is, it includes knowledge of many different sciences, criminalistics methodology (of

any level of generalization), as a product intended to facilitate the detection and investigation of crimes, should be built on a broad scientific basis, which should and algorithmize the investigator's work. It is emphasized that knowledge of a particular type of criminal activity (in particular, crimes by informal youth) can only emerge from a lengthy analysis of the practice of investigating them. It is the practice of investigative activity, together with scientific tools, that makes theoretical and practical generalizations, in particular, systematization. However, if we take as a basis the general criminal classification of crimes provided by the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, the system of forensic investigations of crimes committed by members of youth informal groups (associations) will consist of four levels of criminalistics methods: 1) a comprehensive methodology; 2) group techniques; 3) separate methods; 4) micromethods. The structure will be the same in terms of the criminalistics classification of investigated crimes, but the content of its components (criminalistics techniques) will differ.

So, if we take into account the classification of crimes committed by members of youth informal groups (associations) we have developed, then the system of criminalistics techniques will also consist of four levels of criminalistics methods: 1) a complex methodology (set of basic, basic recommendations); 2) group methodologies (i.e. techniques that are grouped together by a criterion that has forensic significance, for example, methods of investigating crimes committed by members of juvenile informal groups (associations)); 3) separate techniques (techniques that provide recommendations for the investigation of specific criminal offenses, based on criminally relevant criteria, such as the methodology for investigating murders committed by members of juvenile informal groups (associations)); 4) micromethods (for example, methods of investigating homicides involving members of youth informal groups (unions) who are minors using explosive devices). However, the functional content of the components (criminalistics techniques), compared to the systematization of the criminal law classification, will be somewhat different.

Therefore, an indispensable prerequisite for the study of the development of techniques for investigating crimes committed by members of youth informal groups (associations) is to determine their system, in particular, the systemic relationship. In connection with this, we are offered two types of systematization of these methods: the criminal law and the forensic classification of crimes. These systems are structurally identical but differ in meaningful content of structural components (criminalistics techniques). Of course, the proposed vision of the system of forensic techniques is only a suggestion and may be subject to revision, modification, refinement in the course of further scientific investigations.

Key words: system, systematization, criminalistics methodology, investigation, crime, youth, informal group, informal association.

Ларкін М. О., 2019

Постановка проблеми та її актуальність. Одним із найперспективніших напрямів теоретико-прикладних досліджень у сучасній криміналістиці залишається розробка систем криміналістичних методик розслідування злочинів, які обумовлені специфікою особи злочинця. Саме такою системою є методика розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), а вивчення й аналіз її структурних компонентів є нагальною необхідністю в контексті її застосування на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні проблеми розробки криміналістичних методик різного рівня узагальнення ставали предметом досліджень таких вчених-криміналістів, як В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.О. Возгрін, О.Ф. Волинський, А.Ф. Волобуєв, В.К. Гавло, Ю.П. Гармаєв, О.Н. Колесниченко, С.Ю. Косарєв, В.П. Лавров, В.В. Лисенко, І.М. Лузгін, В.В. Тіщенко, С.С. Чернявський, С.М. Чурілов, В.Ю. Шепітько та інших. Окремі питання методики розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), розглядалися в працях Є.В. Альохіна, У.Н. Ахмедова, В.І. Боярова, І.М. Білоус, В.О. Давидова, В.О. Єршова, О.С. Пудовікова, О.В. Холопова, О.В. Шлегеля.

Метою статті є систематизація криміналістичних методик розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань).

Виклад основного матеріалу. В.І. Бояров справедливо зазначає: «Успішне розслідування злочинів не може відбуватися тільки шляхом застосування засобів і прийомів криміналістичної техніки і тактики. Це можливо лише за умови використання під час розслідування злочинів спеціальних науково розроблених систем методів ведення розслідування» [1, с. 361]. При цьому слід уточнити, що для розроблення систем криміналістичних методик суто криміналістичних знань замало. Виходячи з того, що криміналістична наука є інтегративною, тобто включає в себе знання багатьох різних наук, криміналістична методика (будь-якого рівня узагальнення) як продукт, призначений сприяти розкриттю та розслідуванню злочинів, має бути побудована на широкому науковому підґрунті, яке має сприяти та алгоритмізувати роботу слідчого.

Ю.П. Гармаєв та О.Ф. Лубін небезпідставно наголошують, що «зачатки криміналістичної методики закономірно з'являються там і тоді, де і коли з'явилося знання про той чи інший тип (вид) злочинів (злочинної діяльності). Більш того, наскільки досліджена злочинна діяльність, так і формується конкретна методика розслідування злочинів. Інакше кажучи, якщо, наприклад, історичний період вивчення злочинної діяльності оцінюється як «романтичний», донауковий, то такі ж і рівні розвитку криміналістичної методики» [2, с. 51].

Знання щодо певного різновиду злочинної діяльності (в нашому випадку злочинів неформальної молоді) можуть з'явитися лише на підставі довготривалого аналізу практики їх розслідування. Саме практика слідчої діяльності разом із науковим інструментарієм дозволяє проводити теоретичні та практичні узагальнення, систематизацію.

О.Ю. Головін, досліджуючи питання криміналістичної систематики, зазначає, що можна говорити про три основні напрями систематизації криміналістичних наукових знань: 1) систематизацію в рамках матері-

ально-логічної структури науки (формування наукового «каркаса» криміналістики або її системи); 2) систематизацію в рамках мови науки (формування понятійно-термінологічного апарату криміналістики); 3) систематизацію в рамках вирішення поставлених перед криміналістикою практичних завдань по боротьбі зі злочинністю і здійсненню правосуддя [3, с. 29].

У межах третього напрямку має здійснюватися й систематизація (утворення системи) методик розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), адже «наявність системи завжди свідчить про більш високу організацію, причому чим вище рівень системи, тим вище рівень її функціональної організації. Системна організація наукового знання дозволяє удосконалювати його структуру, виділяти елементи, підсистеми, рівні, простежувати їх зв'язки і взаємодії, тобто розвивати науку. Системна організація криміналістичної діяльності, яка здійснюється наукою, дозволяє удосконалювати цю діяльність» [4, с. 17].

Р.С. Белкін дійшов висновку, що в основі системи криміналістичних методик повинна бути кримінально-правова кваліфікація злочинів через те, що саме нею визначається зміст предмета доказування, тобто коло тих обставин, на встановлення яких спрямоване розслідування і які здійснюють помітний вплив на зміст методик [5, с. 325-326].

Схожою є думка С.С. Чернявського, який, розглядаючи проблеми розслідування фінансового шахрайства, пропонує систему методик розслідування фінансових злочинів, які мають кримінально-правову природу, побудувати за галузевою ознакою, яка має стати теоретичним підґрунтям для подальшої диференціації видів і підвидів методик розслідування на більш конкретному рівні [6, с. 203].

Якщо ж взяти за основу загальну кримінально-правову класифікацію злочинів, передбачену Особливою частиною КК України, то система криміналістичних методик розслідування злочинів, вчинюваних членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), буде складатися з чотирьох рівнів криміналістичних методик: 1) комплексна методика (сукупність основних, базових рекомендацій щодо розслідування зазначених злочинів); 2) групові методики (наприклад методика розслідування злочинів проти життя та здоров'я особи, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань)); 3) окремі методики (наприклад методика розслідування вбивств, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань)); 4) мікрометодики (наприклад методика розслідування вбивств, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) із застосуванням вибухових пристроїв).

О.А. Крестовніков, використовуючи не дуже доречний, на думку автора, термін «типізація», небезпідставно зазначає: «Типізація криміналістичних методик і видів криміналістичної діяльності не може здійснюватися на основі кримінально-правових класифікацій, оскільки останні переслідують не задачі розкриття і розслідування, а задачі кваліфікації розкритих і розслідуваних злочинів, тобто мають іншу цілеспрямованість. Криміналістична методика як стратегія вирішення криміналістичної задачі повинна виходити з багатофакторної моделі використовуваного нею типу злочинної діяльності, закономірних зв'язків між різними елементами цієї діяльності. Тому основою формування

криміналістичних методик можуть бути не одномірні класифікації, а типові моделі злочинної діяльності, які об'єктивно відображають структуру досліджуваного об'єкта» [4, с. 665]. Кримінально-правова класифікація не повністю відображає особливості діяльності з розкриття та розслідування злочинів, проте не досить зрозумілою є пропозиція автора щодо класифікації криміналістичних методик за типовими моделями злочинної діяльності. І взагалі, чим є «типова модель злочинної діяльності»? З яких структурних компонентів вона складається? Можливо, для систематизації криміналістичних методик доцільно використовувати криміналістичні класифікації злочинів?

Якщо взяти за основу розроблену автором класифікацію злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань) [7, с. 333-334], то система криміналістичних методик буде складатися теж із чотирьох рівнів криміналістичних методик: 1) комплексна методика (сукупність основних, базових рекомендацій); 2) групові методики (тобто методики, об'єднані в групу за критерієм, який має криміналістичне значення, наприклад методика розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), які є неповнолітніми); 3) окремі методики (методики, в яких наведені рекомендації із розслідування конкретних злочинних посягань за криміналістично значущими критеріями, наприклад методика розслідування вбивств, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), які є неповнолітніми); 4) мікрометодики (наприклад методика розслідування вбивств, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), які є неповнолітніми із застосуванням вибухових пристроїв). Проте функціональне наповнення компонентів (криміналістичних методик) порівняно із систематизацією за кримінально-правовою класифікацією буде дещо іншим.

Висновки. Обов'язковою передумовою дослідження проблематики розроблення методик розслідування злочинів, вчинених членами молодіжних неформальних груп (об'єднань), є визначення їх системи, зокрема

системного співвідношення. У зв'язку з цим автором запропоновані два різновиди систематизації зазначених методик: за кримінально-правовою та криміналістичною класифікаціями злочинів. Ці системи є структурно однаковими, але відрізняються змістовним наповненням структурних компонентів (криміналістичних методик). Запропоноване бачення системи криміналістичних методик є лише пропозицією і може підлягати перегляду, зміні, уточненню в процесі подальших наукових розвідок.

Література

1. Криміналістика. Академічний курс : підручник / Т.В. Варфоломеева та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.
2. Ю.П. Гармаев, А.Ф. Лубин. Проблемы создания криминалистических методик расследования преступлений: Теория и практика. Санкт-Петербург : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2006. 303 с.
3. Головин А.Ю. Криминалистическая систематика : монография под общ. ред. Н.П. Яблокова. Москва : ЛексЭст, 2002. 335 с.
4. Криминалистика: информационные технологии доказывания : учебник для вузов / А.И. Баянов и др.; под редакцией В.Я. Колдина. Москва : Зерцало-М, 2007. 752 с.
5. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3 т. Москва : Юрситъ, 1997. Т. 3 480 с.
6. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. докт. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2010. 610 с.
7. Ларкін М.О. Криміналістична класифікація злочинів, що вчиняються членами молодіжних неформальних груп (об'єднань). *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 332-334. URL: http://www.pap.in.ua/5_2017/99.pdf.

*Ларкін М. О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та правосуддя,
заступник декана з профорієнтаційної роботи
та практики
юридичного факультету
Запорізького національного університету*